

GUIA DOCENT DE CENTRES ISEACV
GUÍA DOCENTE DE CENTROS ISEACV

Curs /Curso
2025/2026

1 Dades d'identificació de l'assignatura Datos de identificación de la asignatura					
Nom de l'assignatura Nombre de la asignatura	ESCENIFICACIÓ EN EL MUSICAL I TEATRE LÍRIC ESCENIFICACIÓN EN EL MUSICAL Y TEATRO LÍRICO STAGING IN MUSICAL AND LYRICAL THEATRE				
Crèdits ECTS Créditos ECTS	6	Curs Curso	4 ^t 4º	Semestre Semestre	1r 1º
Tipus de formació Tipo de formación bàsica, específica, optativa básica, específica, optativa	Obligatòria Obligatoria	Idioma/es en que s'imparteix l'assignatura Idioma/s en que se imparte la asignatura			Valencià/Castellà Valenciano/ Castellano
Matèria Materia	Escenificació Escenificación				
Títol Superior Título Superior	Títol Superior d'Art Dramàtic Título Superior de Arte Dramático				
Especialitat Especialidad	Direcció escènica i Dramatúrgia Dirección escénica y Dramaturgia				
Centre Centro	Escola Superior d'Art Dramàtic de València Escuela Superior de Arte Dramático de Valencia				
Departament Departamento	Direcció Escènica i Escenografia Dirección Escénica y Escenografía				
Professorat Profesorado	Rafael Félix Rodríguez Marzo				
e-mail e-mail	rf.rodriquezmarzo@iseacv.gva.es				

1.1 Objectius generals i contribució de l'assignatura al perfil professional de la titulació
Objetivos generales y contribución de la asignatura al perfil profesional de la titulación

Anàlisi de l'escenificació en el teatre musical i en el teatre líric. Anàlisi i conceptualització de la partitura musical i coreogràfica (Orde 22/2011 de 2 de novembre. DOGV 6648, 10.11.2011). L'assignatura reflexiona sobre l'especificitat de l'escenificació en les formes teatrals on la música el cant i la dansa són els elements essencials, oferint una mirada sobre les realitzacions escèniques contemporànies en tota l'ampla varietat de gèneres, aportant referències des de les produccions més modestes a les de gran complexitat tècnica i pressupostària, i introduint l'alumnat en un vessant important de la praxi professional de la direcció escènica.

Análisis de la escenificación en el teatro musical y en el teatro lírico. Análisis y conceptualización de la partitura musical y coreográfica (Orden 22/2011 de 2 de noviembre. DOGV 6648, 10.11.2011). La asignatura reflexiona sobre la especificidad de la escenificación en las formas teatrales donde la música el canto y la danza son los elementos esenciales, ofreciendo una mirada sobre las realizaciones escénicas contemporáneas en toda la amplia variedad de géneros, aportando referencias desde las producciones más modestas a las de gran complejidad técnica y presupuestaria, e introduciendo el alumnado en una vertiente importante de la praxis profesional de la dirección escénica.

1.2 Coneixements previs
Conocimientos previos

És molt recomanable tindre coneixements musicals i d'escenificació, així com d'història de les arts de l'espectacle.

Es muy recomendable tener conocimientos musicales i de escenificación, así como de historia de las artes del espectáculo.

2 Competències de l'assignatura

Competencias de la asignatura

CT 2 Arreplegar informació significativa, analitzar-la, sintetitzar-la i gestionar-la adequadament.

CG 3 Potenciar la consciència crítica, aplicant una visió constructiva al treball de si mateix i dels altres, desenrotllant una ètica professional que establisca una relació adequada entre els mitjans que utilitza i els fins que persegueix.

CE 3 Planificar i conduir el procés general de creació de l'espectacle, aplicant la metodologia de treball pertinent.

CE 5 Estudiar el fet escènic a partir de diferents mètodes.

CT 2 Recoger información significativa, analizarla, sintetizarla y gestionarla adecuadamente.

CG 3 Potenciar la conciencia crítica, aplicando una visión constructiva al trabajo de sí mismo y de los demás, desarrollando una ética profesional que establezca una relación adecuada entre los medios que utiliza y los fines que persigue.

CE 3 Planificar y conducir el proceso general de creación del espectáculo, aplicando la metodología de trabajo pertinente.

CE 5 Estudiar el hecho escénico a partir de diferentes métodos.

3 Resultats d'aprenentatge

Resultados de aprendizaje

RESULTATS D'APRENENTATGE <i>RESULTADOS DE APRENDIZAJE</i>	COMPETÈNCIES RELACIONADES <i>COMPETENCIAS RELACIONADAS</i>
R.1. Conèixer els diferents gèneres musicals que es desenvolupen escènicament.	CT2, CE5
R.2. Identificar els elements constitutius d'una obra musical escènica.	CT2, CE5
R.3. Ser capaç d'analitzar críticament propostes d'escenificació musical.	CT2, CG3, CE5
R.4. Establir interrelacions entre el llenguatge musical i coreogràfic i la creació escènica.	CT2, CG3, CE5
R.5. Potenciar la capacitat creativa per a articular un discurs musical escènic audaç i coherent.	CT2, CG3, CE3
R.6. Conèixer les dinàmiques pròpies de la realització d'espectacles musicals escènics.	CT2, CE3
R.7. Respectar la creació musical escènica, en qualsevol configuració, entenent-la com una tipologia específica d'espectacle i una oportunitat de desenvolupament artístic i professional.	CG3

<i>R.1. Conocer los diferentes géneros musicales que se desarrollan escénicamente.</i>	CT2, CE5
<i>R2. Identificar los elementos constitutivos de una obra musical escénica.</i>	CT2, CE5
<i>R3. Ser capaz de analizar críticamente propuestas de escenificación musical.</i>	CT2, CG3, CE5
<i>R4. Establecer interrelaciones entre el lenguaje musical y coreográfico y la creación escénica.</i>	CT2, CG3, CE5
<i>R5. Potenciar la capacidad creativa para articular un discurso musical escénico audaz y coherente.</i>	CT2, CG3, CE3
<i>R6. Conocer las dinámicas propias de la realización de espectáculos musicales escénicos.</i>	CT2, CE3
<i>R7. Respetar la creación musical escénica, en cualquier configuración, entendiéndola como una tipología específica de espectáculo y una oportunidad de desarrollo artístico y profesional.</i>	CG3

Nota important: Les competències estan expressades en un sentit genèric pel que és necessari incloure en la guia docent els resultats d'aprenentatge. Aquests resultats constitueixen una concreció d'una o diverses competències, fent explícit el grau de domini o acompliment que ha d'adquirir l'alumnat i contenen en la seua formulació el criteri amb el qual van a ser avaluades. Els resultats d'aprenentatge evidencien allò que l'alumnat serà capaç de demostrar en finalitzar l'assignatura o matèria i reflecteixen, així mateix, el grau d'adquisició de la competència o conjunt de competències.

Nota importante: Las competencias están expresadas en un sentido genérico por lo que es necesario incluir en la guía docente los resultados de aprendizaje. Estos resultados constituyen una concreción de una o varias competencias, haciendo explícito el grado de dominio o desempeño que debe adquirir el alumnado y contienen en su formulación el criterio con el que van a ser evaluadas. Los resultados de aprendizaje evidencian aquello que el alumnado será capaz de demostrar al finalizar la asignatura o materia y reflejan, asimismo, el grado de adquisición de la competencia o conjunto de competencias.

4 Continguts de l'assignatura i organització temporal de l'aprenentatge <i>Contenidos de la asignatura y organización temporal del aprendizaje</i>	
Descripció per blocs de contingut, unitats didàctiques, temes,... <i>Descripción por bloques de contenido, unidades didácticas, temas,...</i>	Planificació temporal <i>Planificación temporal</i>
1. Gèneres i configuracions de l'espectacle musical escènic Evolució al llarg de la història de l'espectacle. Estructura i característiques.	Setembre-octubre
2. Anàlisi de la creació musical escènica contemporània 2.1 Formats petits i mitjans 2.2 Revista i Music-hall 2.3 Sarsuela 2.4 Musical 2.5 Concert-espectacle 2.6 Òpera	Octubre-gener
ACTIVITATS COMPLEMENTÀRIES Per a potenciar el caràcter pràctic de l'assignatura es preveuen	

cinc activitats d'assistència a espectacles o encontres amb professionals en actiu per a compartir experiències, procediments i reflexions.	Octubre-gener
1. Géneros y configuraciones del espectáculo musical escénico <i>Evolución a lo largo de la historia del espectáculo.</i> <i>Tipologías, estructura y características.</i>	Septiembre-octubre
2. Análisis de la creación musical escénica contemporánea 2.1 Formatos pequeños y medianos 2.2 Revista y Music-hall 2.3 Zarzuela 2.4 Musical 2.5 Concierto-espectáculo 2.6 Ópera	Octubre-gener
ACTIVIDADES COMPLEMENTARIAS <i>Para potenciar el carácter práctico de la asignatura se prevén cinco actividades de asistencia a espectáculos o encuentros con profesionales en activo para compartir experiencias, procedimientos y reflexiones.</i>	Octubre-gener

5 Activitats formatives Actividades formativas			
5.1 Activitats de treball presencials Actividades de trabajo presenciales			
ACTIVITATS ACTIVIDADES	Metodologia d'ensenyança-aprenentatge Metodología de enseñanza-aprendizaje	Relació amb els Resultats d'Aprenentatge Relación con los Resultados de Aprendizaje	Volum treball (en nº hores o ECTS) Volumen trabajo (en nº horas o ECTS)
Classe presencial Clase presencial	Exposició de continguts per part del professor o en seminaris, anàlisi de competències, explicació i demostració de capacitats, habilitats i coneixements en l'aula. <i>Exposición de contenidos por parte del profesor o en seminarios, análisis de competencias, explicación y demostración de capacidades, habilidades y conocimientos en el aula.</i>	R1, R2, R3, R4, R6, R7	22
Classes pràctiques Clases prácticas	Sessions de treball en grup supervisades pel professor. Estudi de casos, projectes, tallers, problemes, estudi de camp, aula d'informàtica, laboratori, visites a exposicions/concerts/representacions/ audicions..., cerca de dades, biblioteques, en Internet, etc. Construcció significativa del coneixement a través de la interacció i activitat de l'alumne. <i>Sesiones de trabajo grupal en grupos supervisadas por el profesor. Estudio de casos, proyectos, talleres, problemas, estudio de campo, aula de informática, laboratorio, visitas a exposiciones/conciertos/ representaciones/audiciones..., búsqueda de datos, bibliotecas, en Internet, etc.</i> <i>Construcción significativa del conocimiento a través de la interacción y actividad del alumno.</i>	R1, R2, R3, R4, R5, R6, R7	50
Exposició treball en grup Exposición trabajo en grupo	Aplicació de coneixements interdisciplinaris. <i>Aplicación de conocimientos interdisciplinarios.</i>	R3, R4, R5	10
Tutoria Tutoría	Atenció personalitzada i en grup reduït. Període d'instrucció i/o orientació realitzat per un tutor/a amb l'objectiu de revisar i discutir els materials i temes presentats en les classes, seminaris, tallers, lectures, realització de treballs, projectes, etc. <i>Atención personalizada y en pequeño grupo. Periodo de instrucción y/o orientación realizado por un tutor/a con el objetivo de revisar y discutir los materiales y temas presentados en las clases, seminarios, talleres, lecturas, realización de trabajos, proyectos, etc.</i>	R3, R4	4

Avaluació <i>Evaluación</i>	Conjunt de proves (audicions, orals i/o escrites) empleades en l'avaluació inicial, formativa o additiva de l'alumne. <i>Conjunto de pruebas (audiciones, orales y/o escritas) empleadas en la evaluación inicial, formativa o aditiva del alumno.</i>	R2, R3	4
SUBTOTAL			90

5.2 Activitats de treball autònom <i>Actividades de trabajo autónomo</i>			
ACTIVITATS <i>ACTIVIDADES</i>	Metodologia d'ensenyança-aprenentatge <i>Metodología de enseñanza-aprendizaje</i>	Relació amb els Resultats d'Aprenentatge <i>Relación con los Resultados de Aprendizaje</i>	Volum treball (en nº hores o ECTS) <i>Volumen trabajo (en nº horas o ECTS)</i>
Treball autònom <i>Trabajo autónomo</i>	Estudi de l'alumne/a: preparació i pràctica individual de lectures, textos, interpretacions, assajos, resolució de problemes, projectes, seminaris, tallers, treballs, memòries,... per a exposar, interpretar o entregar durant les classes teòriques, classes pràctiques i/o tutories de grup reduït. <i>Estudio del alumno/a: preparación y práctica individual de lecturas, textos, interpretaciones, ensayos, resolución de problemas, proyectos, seminarios, talleres, trabajos, memorias,... para exponer, interpretar o entregar durante las clases teóricas, clases prácticas y/o tutorías de pequeño grupo.</i>	R1, R2, R3, R4, R5, R6	30
Estudi pràctic <i>Estudio práctico</i>	Preparació en grup de lectures, textos, interpretacions, assajos, resolució de problemes, projectes, seminaris, tallers, treballs, memòries,... per a exposar, interpretar o entregar durant les classes teòriques, classes pràctiques i/o tutories de grup reduït. <i>Preparación en grupo de lecturas, textos, interpretaciones, ensayos, resolución de problemas, proyectos, seminarios, talleres, trabajos, memorias,... para exponer, interpretar o entregar durante las clases teóricas, clases prácticas y/o tutorías de pequeño grupo.</i>	R1, R2, R3, R4, R5, R6, R7	20
Activitats complementàries <i>Actividades complementarias</i>	Preparació i assistència a activitats complementàries com tallers, exposicions, concerts, representacions, congressos, conferències,... <i>Preparación y asistencia a actividades complementarias como talleres, exposiciones, conciertos, representaciones, congresos, conferencias,...</i>	R1, R2, R3, R4, R5, R7	10
SUBTOTAL			60
TOTAL			150

6

Sistema d'avaluació i qualificació

Sistema de evaluación y calificación

6.1

Instruments d'avaluació

Instrumentos de evaluación

Proves escrites (proves objectives, de desenvolupament, mapes conceptuals...), exposició oral, treballs dirigits, projectes, tallers, estudis de cas, quaderns d'observació, portafolio,...

Pruebas escritas (pruebas objetivas, de desarrollo, mapas conceptuales, ...), exposición oral, trabajos dirigidos, proyectos, talleres, estudios de caso, cuadernos de observación, portafolio,...

INSTRUMENT D'AVALUACIÓ <i>INSTRUMENTO DE EVALUACIÓN</i>	Resultats d'Aprenentatge avaluats <i>Resultados de Aprendizaje evaluados</i>	Percentatge atorgat (%) <i>Porcentaje otorgado (%)</i>
AVALUACIÓ CONTÍNUA		
1. Observació directa del professorat	R3, R4, R7	30
2. Diari reflexiu sobre espectacles i professionals	R1, R2, R3, R4, R6, R7	50
3. Proposta de creació escènica	R2, R4, R5, R6	15
4. Autoavaluació		5
PRIMERA CONVOCATÒRIA (sense avaluació contínua)		
1. Diari reflexiu sobre espectacles i professionals	R1, R2, R3, R4, R6, R7	50
2. Propostes de creació escènica	R2, R4, R5, R6	20
3. Examen	R1, R2, R3, R4	30
EVALUACIÓN CONTINUA		
1. Observación directa del profesorado	R3, R4, R7	30
2. Diario reflexivo sobre espectáculos y profesionales	R1, R2, R3, R4, R6, R7	50
3. Propuesta escénica	R2, R4, R5, R6	15
4. Autoevaluación		5
PRIMERA CONVOCATORIA (sin evaluación continua)		
1. Diario reflexivo sobre espectáculos y profesionales	R1, R2, R3, R4, R6, R7	50
2. Propuestas de creación escénica	R2, R4, R5, R6	20
3. Examen	R1, R2, R3, R4	30

6.2 Criteris d'avaluació i dates d'entrega

Criterios de evaluación y fechas de entrega

En acabar l'assignatura, l'alumnat durà dominar els continguts exposats tant en l'àmbit conceptual (teòrics) com procedimental (pràctics), a més dels que s'inclouen a continuació (actitudinals)

- Comprensió i aplicació dels conceptes de la matèria.
- Ús correcte i adequat de la terminologia específica.
- Actitud cap a l'assignatura i els companys (responsable, col·laboradora, respectuosa, solidària...)
- Disposició de joc i risc en les propostes.
- Capacitat de formalització i expressió de les idees a nivell oral i escrit.
- Escolta i participació en les posades en comú.
- Reflexió crítica envers el propi treball.
- Compliment dels terminis de lliurament

El professorat establirà les pautes a seguir per a la realització de cada instrument amb l'antelació adequada.

Per a superar l'assignatura l'alumnat haurà d'obtenir una qualificació mínima del 40% en cadascun dels instruments d'avaluació. Altrament la qualificació serà No presentat. Aquest resultat és equivalent a un suspens sense nota numèrica i consumeix convocatòria.

En les activitats escrites i, si és el cas, en l'examen, es valorarà, a més del contingut, aspectes com la presentació, la redacció i la correcció lingüística (ortogràfica, gramatical, sintàctica, lèxica i textual).

AVALUACIÓ CONTÍNUA

1. **Observació directa.** El professorat anirà recollint evidències del procés al llarg de tot el semestre.
2. **Diari reflexiu sobre espectacles i professionals.** Es proposa com l'instrument bàsic on l'alumnat deixa constància de l'encontre amb un espectacle o un/a professional. Descripcions, observacions, idees i pensaments que aniran configurant un diàleg, una memòria activa, un flux entre formes, conceptes i possibilitats escèniques. És un instrument de treball, i cal portar-lo al dia per a compartir-lo en classe o presentar-lo periòdicament. El professorat facilitarà una fitxa-plantilla de referència.
3. **Proposta de creació escènica.** La proposta escènica partirà d'un referent lliure triat per l'alumna/e, que desenvoluparà els elements que considere necessaris per a la seua definició. Com a mínim contindrà objectius i claus dramàtiques, descripció de mitjans, tècniques i llenguatges, i referents estètics. Format i duració lliures.
4. **Autoavaluació.** La fitxa-plantilla d'autoavaluació es posarà a disposició de l'alumnat al principi de semestre.

DATES DE LLIURAMENT

- 31 octubre Primer lliurament del diari
- 28 novembre Segon lliurament del diari
- 22 desembre Tercer lliurament del diari
- 13 gener Lliurament i exposició en classe de la proposta escènica
- 16 gener Quart lliurament del diari
- 19 gener Lliurament de l'autoavaluació

PRIMERA CONVOCATÒRIA (sense avaluació contínua)

1. **Diari reflexiu sobre espectacles i professionals.** Mateix criteri que en l'avaluació contínua.
2. **Propostes de creació escènica.** Amb el mateix criteri, caldrà presentar dues propostes de gèneres diferents.
3. **Examen.** Prova escrita en la que s'analitzarà l'escenificació d'un fragment d'un espectacle musical escènic, amb especial atenció als elements fonamentals del teatre musical: música, cant i coreografia.

DATES DE LLIURAMENT

- 19 gener Lliurament del diari
- 20 gener Lliurament i presentació de les propostes escèniques
Realització de l'examen

Si l'/la estudiant supera el 20% de faltes d'assistència no justificades, sobre el total de les hores lectives presencials de l'assignatura, perdrà el dret a l'avaluació contínua i tindrà que presentar-se a la primera convocatòria.

La direcció del centre podrà autoritzar, a petició de l'/la estudiant, amb caràcter excepcional i per causes objectives degudament justificades, com per exemple malaltia greu o qualsevol altra causa de força major, la renúncia a una convocatòria per curs acadèmic i per assignatura.

Al acabar la asignatura, el alumnado deberá dominar los contenidos tanto en el ámbito conceptual (teóricos) como procedimental (prácticos), además de los que se incluyen a continuación (actitudinales)

- Comprensión y aplicación de los conceptos de la materia.
- Uso correcto y adecuado de la terminología específica.
- Actitud hacia la asignatura y los compañeros (responsable, colaboradora, respetuosa, solidaria...)
- Disposición de juego y riesgo en las propuestas.
- Capacidad de formalización y expresión de las ideas a nivel oral y escrito.
- Escucha y participación en las puestas en común.
- Reflexión crítica hacia el propio trabajo.
- Cumplimiento de los plazos de entrega

EVALUACIÓN CONTINUA

1. **Observación directa.** El profesorado irá recogiendo evidencias del proceso a lo largo de todo el semestre.
2. **Diario reflexivo sobre espectáculos y profesionales.** Se propone como el instrumento básico donde el alumnado deja constancia del encuentro con un espectáculo o un/a profesional. Descripciones, observaciones, ideas y pensamientos que irán configurando un diálogo, una memoria activa, un flujo entre formas, conceptos y posibilidades escénicas. Es un instrumento de trabajo, y hay que llevarlo en el día para compartirlo en clase o presentarlo periódicamente. El profesorado facilitará una ficha-plantilla de referencia.
3. **Propuesta de creación escénica.** La propuesta escénica partirá de un referente libre elegido por la alumna/e, que desarrollará los elementos que considere necesarios para su definición. Como mínimo contendrá objetivos y claves dramáticas, descripción de medios, técnicas y lenguajes, y referentes estéticos. Formato y duración libres.
4. **Autoevaluación.** La ficha-plantilla de autoevaluación se pondrá a disposición del alumnado a primeros de semestre.

FECHAS DE ENTREGA

- 31 octubre Primera entrega del diario
- 28 noviembre Segunda entrega del diario
- 22 diciembre Tercera entrega del diario
- 13 enero Entrega y exposición en clase de la propuesta escénica
- 16 enero Cuarta entrega del diario
- 19 enero Entrega de la autoevaluación

PRIMERA CONVOCATORIA (sin evaluación continua)

1. **Diario reflexivo sobre espectáculos y profesionales.** Mismo criterio que en la evaluación continua.
2. **Propuestas de creación escénica.** Con el mismo criterio, habrá que presentar dos propuestas de géneros diferentes.
3. **Examen.** Prueba escrita en la que se analizará la escenificación de un fragmento de un espectáculo musical escénico, con especial atención a los elementos fundamentales del teatro musical: música, canto y coreografía.

FECHAS DE ENTREGA

- 19 enero Entrega del diario
- 20 enero Entrega y presentación de las propuestas escénicas
Realización del examen

Si el /la estudiante supera el 20% de faltas de asistencia no justificadas, sobre el total de las horas lectivas presenciales de la asignatura, perderá su derecho a la evaluación continua y tendrá que presentarse a la primera convocatoria.

La dirección del centro podrá autorizar, a petición de la /el estudiante, con carácter excepcional y por causas objetivas debidamente justificadas, como por ejemplo enfermedad grave o cualquier otra causa de fuerza mayor, la renuncia a una convocatoria por curso académico y por asignatura.

6.3 Sistemes de recuperació
Sistemas de recuperación

Per a l'alumnat que ha suspès o no ha seguit el desenvolupament normal de les classes – criteris i dates d'entrega)
Para el alumnado que ha suspendido o no ha seguido el desarrollo normal de las clases – criterios y fechas de entrega)

SEGONA CONVOCATÒRIA

La segona convocatòria tindrà els mateixos instruments, percentatges i criteris d'avaluació que la primera convocatòria.

1. Diari reflexiu sobre espectacles i professionals	50%
2. Propostes de creació escènica	20%
3. Examen	30%

SEGUNDA CONVOCATORIA

La segunda convocatoria tendrá los mismos instrumentos, porcentajes y criterios de evaluación que la primera convocatoria.

1. Diario reflexivo sobre espectáculos y profesionales	50%
2. Propuestas escénicas	20%
3. Examen	30%

7

Bibliografia

Bibliografía

Recomanada

Recomendada

- 25 años de ópera en España. Autores españoles, 1986-2010. (2011). Ministerio de Cultura.
- AAVV (2021). *Les Misérables. Cuarenta años del musical que hizo historia*. La huella del teatro musical.
- ALIER, R. (2007). *Diccionario de la ópera*. Robinbook.
- ALIER, R. (2011). *La Zarzuela*. Robinbook.
- BATTA, A. (1999). *Ópera. Compositores, obras, intérpretes*. Könemann.
- BLOOM, K. i VLASTNIK, F. (2004). *Broadway musicals. The 101 greatest shows of all time*. Black Dog & Leventhal.
- Broadway. El musical americano. [DVD]. (2004). Granada International Media Ltd.
- DARYOUSH, L. i GUÉGUIN, D. (2016). *Video Ópera. Video art in opera in Krzysztof Warlikowski's productions*. Alternatives Théâtrales.
- DURAN, G. (2021). *Sicalípticas. El gran libro del cuplé i la sicalipsis*. La Felguera.
- EGEA, S. (2012) *La interpretación actoral en ópera. Análisis en torno a una especificidad*. Artezblai.
- FEMENÍA, R. (1997). *La Revista. Apuntes sobre la historia del genero frívolo*. J. García Verdugo.
- HERRERO, F. (1983). *La Ópera y su estética*. Ministerio de Cultura.
- HOOGEN, E. V. D. (2008). *El ABC de la ópera*. Taurus.
- GORLERO, P. (2011). *Teatro musical I. Broadway*. Emergentes.
- JACOBSON, R. (1985). *Magnificence onstage at the MET*. Thames & Hudson.
- MARCER, A. i BARTOMEU, E. (2009). *Taller de teatro musical. Una guía práctica para montar paso a paso un musical*. Alba.
- PAHLEN, K. (1999). *Diccionario de la ópera*. Salamandra.
- PARKER, R. (comp.) (1998). *Historia ilustrada de la ópera*. Paidós.
- PATTERSON, M. (2010). *75 años de historia del musical en España (1930 – 2005)*. Autor.
- RETANA, A. (1964). *Historia del arte frívolo*. Tesoro.
- SANTOS FONTENLA, C. (1973). *El musical americano*. Akal.
- SUTHERLAND, S. (1997). *Aprende tú solo Ópera*. Pirámide.
- La puesta en escena de ópera. *ADE Teatro* nº 37/38/39/40. ADE.
- Peter Sellars en el Teatro Real de Madrid. *ADE Teatro* nº 139. ADE.
- <https://www2.march.es/publicaciones/ensayos-tme/?l=1>